

URTX

LA PINTURA MURAL A LA CATALUNYA INTERIOR AL SEGLE XX

Esther Ratés Brufau i Josep Miquel Garcia

LA PINTURA MURAL A LA CATALUNYA INTERIOR AL SEGLE XX

Abstract

La pintura mural en el siglo xx en la Catalunya interior definió un periodo prolífico y productivo durante la segunda mitad del siglo, debido al proceso de reconstrucción de la postguerra y a la recuperación de la disciplina en tiempos de la Transición democrática.

Tenemos pocos ejemplos del Modernismo y del Noucentisme y solamente podemos hablar de algunos artistas emblemáticos de dichas corrientes que, como Francesc Galí, Miquel Farré o Josep Obiols, realizaron proyectos murales en una cronología posterior.

Si lo comparamos con el muralismo de postguerra, el impacto global de dichos precedentes resulta desproporcionado. Los años cincuenta, especialmente, significaron un salto cuantitativo que se desarrolló por la geografía de Lleida a cargo de los artistas plásticos, que intentaban profesionalizarse, como fue el caso de Jaume Minguell, Lluís Trepà, Miquel Roig Nadal o Víctor P. Pallarés.

En los años ochenta, una vez pasado el proceso reconstructivo, el muralismo perdió su presencia, hasta que el pintor Josep Minguell delimitó, a través de su reivindicación ética y estética, una reconstrucción disciplinaria.

Mural painting in the interior of Catalonia in the 20th century reached a productive and prolific period in the second half of the century motivated by the post-war reconstruction process and by the discipline's recovery in times of democratic transition.

There are few examples of the Modernism and Noucentisme movements and we can only refer to major artists from these trends like Francesc Galí, Miquel Farré or Josep Obiols, who did mural projects in a later chronology.

Compared to the post-war mural art, the global impact of these precedents becomes disproportionate. The fifties, specially, meant a boost which was spread throughout the west geography by the plastic artists who strove to professionalize their work like Jaume Minguell, Lluís Trepà, Miquel Roig Nadal or Víctor P. Pallarés.

In the eighties, once overcome this reconstruction process, the mural art lost its presence, until the painter Josep Minguell did, with his ethical and aesthetic claim, a disciplinary reconstruction.

Paraules clau

Muralisme, artistes plàstics Lleida.

La pintura mural a la Catalunya interior al segle xx va assolir un període prolífic i productiu durant la segona meitat del segle, motivat pel procés de reconstrucció de la postguerra i per una recuperació de la disciplina en temps de la Transició democràtica.

Del Modernisme i del Noucentisme tenim pocs exemples i només podem referir-nos a artistes majors d'aquests corrents, com ara Francesc Galí, Miquel Farré o Josep Obiols, que realitzaren projectes murals en una cronologia posterior.

Si ho comparem amb el muralisme de postguerra, l'impacte global d'aquests precedents resulta desproporcionat. Els anys cinquanta, especialment, significaren una embranzida que s'escampà per la geografia de Ponent a càrrec dels artistes plàstics, que maldaven per professionalitzar llur treball, com Jaume Minguell, Lluís Trepà, Miquel Roig Nadal o Víctor P. Pallarés.

Pels anys vuitanta, passat aquest procés reconstructiu, el muralisme va perdre la seva presència, fins que el pintor Josep Minguell féu, amb la seva reivindicació ètica i estètica, una reconstitució disciplinària.

El primer exemple que cal ressenyar pels seus lligams noucentistes és el de Francesc Galí a la Seu Nova de Lleida. Les tasques ornamentals del temple continuaven i el 1922 s'encomanà a l'arquitecte lleidatà Joan Bergós l'execució del seu projecte per al presbiteri. Bergós era un dels pocs arquitectes de la ciutat atret pel Noucentisme i en aquest estil comptava amb diversos edificis civils realitzats. Demanà el suport de l'escul-

tor Rafael Solanic per a les tasques volumètriques i de Francesc Galí per a la pintura. El conjunt fou enllestit i inaugurat el 1925 i cremat el 1936. Sortosament, es conserva la maqueta de les pintures de la volta absidal, que té un caràcter d'esbós simplificat del que va ser el resultat final, característic de l'obra de Galí pel seu cromatisme mediterrani i el seu arcaisme figuratiu.¹

Miquel Farré (Barcelona, 1901-1978) ocupa un lloc rellevant en qualsevol aproximació que es faci a la pintura mural catalana del segle xx.² Tot i ser un aquarel·lista d'una gran destresa, passarà a la història per la seva producció i didàctica de la pintura mural. L'any 1942 va ser nomenat catedràtic de procediments tècnics de pintura de l'Escola de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona, i el 1959 creà i dirigí, fins a la seva mort, l'Escola Internacional de Pintura Mural de Sant Cugat del Vallès, on pogué aplicar una tasca pedagògica que ha estat referencial per a un gran nombre de deixebles.

El seu domini de l'aquarel·la fa que els seus murals tinguin una empremta fresca en l'aplicació del color, viu i intens. Miquel Farré deixà proves del seu mestratge en edificis civils, com ara el Banc de Bilbao (Barcelona, 1952) o el Palau de la Generalitat (1975), i religiosos, com ara la col·legiata de Santa Anna (Barcelona, 1945), el Tibidabo (1948), la Mare de Déu del Claustre de Solsona (1949) o el convent dels carmelites de Martoró (1955).

Pels seus vincles familiars, tingué l'oportunitat de pintar dos conjunts murals a Lleida, a l'església de Raimat i a la capella de Suquets.

¹ Vegeu Frederic Vila, *La catedral de Lleida*, Lleida, Pagès Editors, 1991.

² Sobre Miquel Farré, vegeu el catàleg *Miquel Farré, 1901-1978*, Barcelona, Banc de Bilbao, 1987.

Lluís Trepal.
Església de Santa Maria
Magdalena. Lleida.

**Mural de les quatre
estacions.**
Josep Guinovart. Espai
Guinovart d'Agramunt.

A Raimat intervingué dues vegades. La primera, l'any 1935, amb quatre plafons laterals que representaven la passió de Crist, que foren cremats durant la Guerra Civil. Tornà a pintar-los el 1954, tot tractant-hi els Macabeus, Moisés picant la pedra d'Houb, Elies demanant aigua al desert i Noé plantant la vinya, així com la capella del baptisteri i l'al·legoria de la Terra Promesa.

Aquests són exemples de la lleugeresa del seu procediment, més evident a l'explotació agrícola de Sucs, on representa la missió de sant Francesc a l'Orient i on destaquen dos àngels i l'Esperit Sant amb perspectives infreqüents, ja que les ales s'adapten a la curvatura de la volta.

La reconstrucció de la Seu Nova permeté la introducció de pintures murals al final dels anys quaranta. En traslladar-se el cor al presbiteri, darrere de l'altar major, la nau central assolí un efecte de grandiositat que accentuava la centralitat de les voltes principals que cobrien el presbiteri. S'obrí un concurs per ubicar-hi unes pintures murals que guanyà Josep Serrasanta (Buenos Aires, 1916-Valldoreix, 1998), un artista que residia ocasionalment a Vilamitjana (Pallars Jussà). Els motius triats eren la Puríssima i l'assumpció de la Verge als cels. Serrasanta ho representà amb la tècnica del fresc i amb un estil proper a l'estètica de Josep Maria Sert, per les acumulacions piramidals de figures, el naturalisme dels cossos i una certa monocromia, amb colors entonats en unes gammes neutres, com grisalles. El dibuix i els equilibris compositius esdevenen en aquest conjunt protagonistes, tot integrant-se amb harmonia en l'arquitectura de la catedral.

Amb motiu d'aquesta obra, Serrasanta realitzà altres pintures a la ciutat, com ara l'altar major de l'església de Sant Pere, al principi dels anys cinquanta, o les pintures de la capella del Santíssim de l'església del Carme, inaugurada l'any 1965.

Josep Obiols (Barcelona, 1894-1967) és un dels artistes senyers del Noucentisme. L'any 1920 havia viatjat a Itàlia amb Carles Riba, on rebé la influència dels muralistes del Trecento i del Quattrocento. En tornar a Barcelona, pintà la capella de l'Institut per a la Cultura de la Dona (1922), el vestíbul de l'edifici de Correus (1929) i les Il·lunetes del Palau Nacional de Montjuïc (1929), la qual cosa va compaginar amb la pintura de cavallet.

Durant la postguerra va mantenir la seva activitat prolífica com a muralista, amb exem-

Ressurectio.
Pintura al fresc.
Josep Minguell 2005.
Església de Santa Maria
de l'Alba de Tàrrrega.

ples com les pintures de la sagristia del monestir de Montserrat (1943-1951) o les de la parròquia de Sant Vicenç de Sarrià (1953-1956) i la basílica de la Mercè de Barcelona (1956).

Obiols representà sempre la figura humana i el món dels infants en uns ambients de placidesa que combinava amb unes tonalitats pictòriques serenes i harmonioses. L'any 1959 pintà un dels altars laterals de la Seu Nova de Lleida, dedicat a la Verge de Montserrat, però el seu treball més destacat en terres lleidatanes va ser el que executà, entre els anys 1953 i 1955, al santuari de la Mare de Déu del Castell del Remei.

Jaume Minguell i Miret (Tàrrrega, 1922-1991) va ser un dels artistes més significatius de l'Escola targarina de pintura.³ Dotat d'un ampli coneixement de les tècniques, va practicar el dibuix i la pintura de cavallet intentant sempre representar les arrels d'un paisatgisme auster i lluminós, sovint obert a les noves vies d'expressió. Destacà, evidentment, com a muralista, i es pot afirmar que va ser el muralista més prolífic de les terres lleidatanes, compromès amb el procediment al fresc. Entre els anys 1957 i 1976, pintà diversos temples i edificis civils amb un caràcter personalitzat. Els seus murals es reconeixen per l'ús d'una gamma terrosa de colors, la rellevància que atorga al dibuix i

una pinzellada molt moderna, visible en les decoracions dels murs laterals de moltes esglésies. Pintà en parròquies de Lleida, però també a Rocafort de Queralt (1958), Ribarroja d'Ebre (1965) o Mont-roig del Camp. A la seva majestuosa església parroquial treballà a partir del 1962, tot representant-hi la Pentecosta a la cúpula i escenes de l'Antic Testament a les voltes de la girola, i també escenes de la vida de Crist als altars laterals. Molts dels seus treballs anteriors i posteriors es troben a l'Urgell, però és en aquesta parròquia de Mont-roig on es pot mesurar la seva capacitat com a muralista.

Paral·lelament a la seva trajectòria personal i a les seves exposicions individuals, Jaume Minguell va desenvolupar el seu projecte com a muralista, que inicià l'any 1947 pintant l'altar major i el baptisteri de Verdú, on representà la nativitat, les noces de Canaan i el baptisme de Jesús.

Entre els anys 1954 i 1959, representà un sant Francesc a l'església de l'Espluga Calba, marcadament dibuixat, inserit en un paisatge garriguenc, ben perfilat.

Després, inicià les intervencions successives a la parròquia de Tàrrrega, on començaria pintant l'any 1958 fins al 1965 la capella dels Dolors, la de la Verge de Montserrat i el baptisteri i els altars laterals, amb escenes de la

³ Vegeu J. M. GARCIA, *Jaume Minguell, pintura mural*, Lleida, Museu Morera, 1989.

vida de Crist, sempre amb una presència ben dibuixada de les figures representades.

A Lleida ciutat, on va realitzar el 1962 els frescos de l'escala principal de la Diputació de Lleida, va pintar el 1963 la sagristia de l'església del Carme, amb una escena de processó, i l'altar de sant Anastasi, a l'antic convent de les carmelites.

Un dels seus darrers treballs va tenir lloc a l'església parroquial de Bellpuig, entre els anys 1975 i 1980, on pintà els plafons laterals de la capella dels Dolors, amb una prova de la seva maduresa creativa.

Jaume Minguell, que va ser membre fundador del Grup Cogul, defensor de plantejaments informalistes, no va ser l'únic pintor lleidatà que alternà la tela amb els murs de grans dimensions.

La segona meitat del segle xx suposaria per a la cultura catalana una dialèctica contradictòria entre l'experiència ja apresada i la dificultat d'expressió imposada pel nou règim polític. Enfront d'aquesta dificultat, una manera d'arrelar la cultura va ser a través de l'aprofundiment en aquells signes del passat que connectessin amb la contemporaneïtat. Un d'aquests valors propis va ser el de la pintura romànica com a signe de modernitat. Joan Miró, molt especialment, havia trobat en els pintors anònims del romànic pirinenc una senzillesa i unes formes pictòriques plenament modernes. D'altra banda, Barcelona comptava amb unes col·leccions de primer ordre mundial, amb els frescos de la vall de Boí, que havien obtingut reconeixement internacional i que es conservaven al museu instal·lat en l'antic Palau de Montjuïc. La majoria dels pintors reconeixia en el romànic uns valors que també atorgaven a l'arquitectura d'Antoni Gaudí. Amb les visites al museu, la influència dels murals de Taüll va començar a fer-se palesa als Salons de Tardor de Barcelona, amb una barreja d'expressionisme ingenu i surrealisme previ a la irrupció informalista.

Precisament el mestre de Taüll va inspirar la creació del Grup Taüll a Barcelona l'any 1954, amb la participació de Marc Aleu, Modest Cuixart, Jordi Mercadé, Muxart, Antoni Tàpies, Joan Josep Tharrats i Josep Guinovart. La trajectòria de la iniciativa va ser breu, però constata aquesta identificació entre la tradició romànica i l'avantguarda catalana que cercava unes arrels culturals.

Josep Guinovart, membre del grup, havia nascut a Barcelona, però les seves arrels maternes venien d'Agramunt, on va viure part de la Guerra Civil i on va connectar amb una iconografia rural que més tard, pels anys setanta, recuperaria apassionadament. Guinovart va esdevenir informalista, com la majoria dels pintors catalans. En un dels murs de l'Espai Guinovart que va crear a Agramunt, hi va pintar un mural on representava les quatre estacions, inspirades en els seus records del paisatge agramuntí, amb referències a les boires matinals i pinzellades de roselles als camps florits.

Víctor P. Pallarés (Lleida, 1933), format a Barcelona, desenvolupà una obra d'investigació innovadora, amb un exercici de l'obra gravada molt singular i d'un marcat caràcter informalista. El seu dibuix enèrgic i la seva gestualitat expressionista renovaren la pintura lleidatana d'ençà dels anys cinquanta.⁴

Al final dels anys seixanta va tenir una època d'intensa activitat com a muralista, tot pintant el Saló de la Presidència de la Diputació de Lleida (1972) o el mural de l'Ajuntament de Lleida (1973). L'any 1977 va realitzar les pintures de l'església d'Alcolea de Cinca i de Bellver de Cinca, que se sumen a les obres realitzades al baptisteri parroquial del Salvador de Pardinyes, a l'església parroquial de Serós, al santuari de Sant Antoni de Pàdua de Lleida, al cambriol de l'ermita de Butsenit, a la capella dels col·legis de Santa Anna de Lleida i de Fraga, a la del col·legi de la Verge de l'Acadèmia i a l'ermita de Riupedrós de Vilaller.

La pintura mural de Víctor P. Pallarés té la frescor gestual de la seva obra d'estudi, on predominen el gest i el color per damunt del dibuix i el detall.

Un dels seus treballs més remarcables és l'altar major de l'església del Carme de Lleida, inaugurat l'any 1997 i que ocupa el mur frontal de l'altar i quatre imatges dedicades a la Verge.

El gran mural tracta el tema de la crucifixió, però està tractat amb una unitat dels valors pictòrics, dominats per una gamma de colors blaus, i una inserció de les figures en un ritme de línies i colors expressius que permeten la seva integració compositiva. Figuració i abstracció aporten un sentit al·legòric a les parts on no s'inclouen les figures.

⁴ Sobre Víctor P. Pallarés, vegeu *Víctor P. Pallarés*, Lleida, Museu Morera, 1998.

Lluís Trepà (Tàrraga, 1925) no era ni de bon tros un pintor de murals. La decoració de l'absis de l'església de Santa Maria Magdalena de Lleida (1960) esdevindrà, però, un dels arguments polèmics de la ciutat entre defensors i detractors de l'avantguarda.⁵

Es tractava d'una solució plàsticament agosarada que ha resultat (a la fi) un dels treballs fonamentals del pintor targarí.

Lluís Trepà havia passat per París i el seu compromís amb la modernitat era evident, alhora que contrastava amb la manca d'obertura de la Lleida de l'època. L'any 1959 ja havia realitzat les pintures murals del Saló-Fòrum dels Pares Jesuïtes de Lleida.

La tècnica emprada a Santa Maria Magdalena, de pintura aplicada directament sobre el mur, sense els condicionaments dels procediments del fresc, li permetia pintar com si ho fes damunt la tela. Per aquest motiu la gamma resulta tan colorista i les superfícies planes, tan intenses. Tota l'obra és cromàticament plana, amb colors primaris, entre els quals domina el vermell, i secundaris; les figures, que representen escenes de la vida de Crist, del tot simplificades, gairebé no tenen rostres ni faccions.

La influència fauvista aporta caràcter a aquesta intervenció, moderna en la seva comanda i execució, totalment lliure i programàtica, que marca un abans i un després en la història de la pintura d'avantguarda a Lleida.

L'absis té al capdamunt la figura de Crist en una màndorla de color groc que contrasta amb la túnica malva. Al seu davall, l'escena de la crucifixió, amb una organització de l'espai unitària i alhora independent, expressada amb una total llibertat compositiva.

Trenta-cinc anys després, Lluís Trepà va emprendre una nova experiència com a muralista en pintar l'absis de la parròquia de la Sagrada Família de Lleida amb la tècnica de la pintura acrílica, un projecte realitzat en col·laboració amb la seva esposa, Núria Quilez.

Miquel Roig i Nadal, pintor i dibuixant, realitzà les pintures que decoren el baptisteri de l'església de Sant Joan i, principalment,

el mural de la capella de Sant Jaume del carrer Major de Lleida, visible des de l'exterior, on compagina la tradició de l'estada del sant a Lleida amb les processons dels fanal·lets de Sant Jaume.

La irrupció del pintor Josep Minguell⁶ a l'escena del muralisme lleidatà d'ençà dels anys noranta responia a uns criteris diferents als de la simple ornamentació artística. Preocupat per la finalitat de l'art contemporani en un període en el qual aquest esdevenia elitista i distant, Josep Minguell va trobar en la pintura mural una experiència de comunicació entre l'art i el públic que esdevenia útil, enfront dels mecanismes habituals de la presentació de les arts: les galeries i els museus. Paral·lelament, s'endinsà en un procés d'anàlisi dels procediments tècnics del fresc, que va arribar a dominar a mesura que executava murals arreu, tot seguint l'experiència del seu pare, el pintor Jaume Minguell.

Després d'una llarga trajectòria expositiva a l'era de l'època del redreçament democràtic, va iniciar la pràctica mural de caràcter religiós l'any 1995, a l'església de Sant Joan Baptista de Cellers, ocupant-hi els 120 m² de la volta. Per les dimensions reduïdes d'aquesta església, Josep Minguell va omplir la superfície de símbols iconogràfics amb una preocupació per la unitat del conjunt.

Seguí després, l'any 1996, la capella del Santíssim de l'església de l'Espluga Calba, on tractà el tema de les benaurances. Amb una preocupació prioritària per arrelar les imatges amb l'entorn, hi representà la Nova Jerusalem a imatge del mateix poble de l'Espluga Calba. L'any 2003 intervingué a la nau central del mateix edifici.

El 2001 pintà el presbiteri de l'església dels Alamús, a banda de tota una sèrie d'intervencions teòriques i pràctiques de caràcter docent i d'exemples en edificis civils de Lleida.

L'any 2004 inicià el plantejament, ambiciós, de continuar la tasca del seu pare a l'església parroquial de Santa Maria de l'Alba (Tàrraga), tot projectant-hi la il·lustració de la resurrecció al mur esquerre del creuer i a la seva volta, que prologarà la decoració posterior del temple.

⁵ Vegeu el catàleg *Lluís Trepà*, Lleida, Caixa de Barcelona, 1985.

⁶ Vegeu *De pintura mural*, Lleida, Universitat de Lleida, 2001.